

Karolina Wanda Olszowska

Instytut Historii, Katedra Historii Powszechnej Najnowszej
Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0000-0003-0535-912X

Polki nad Bosforem i Turczynki nad Wisłą¹

Na fali popularności serialu *Wspaniałe stulecie* do powszechnego obiegu, szczególnie popularnonaukowego, weszła postać ukochanej żony sułtana Sulejmana Wspaniałego sułtanki Hürem, lepiej znanej jako Roksolana. Pomimo tego, że brakuje dowodów historycznych jednoznacznie stwierdzających, że pochodziła ona z ziem Rzeczypospolitej i trafiła do Imperium Osmańskiego wzięta w jasyr przez Tatarów, to legenda o Aleksandrze Lisowskiej, córce prawosławnego popa z Rohatynia na trwałe weszła już do powszechnej świadomości. Nawet jeśli romantyczna historia o ukochanej Sulejmana nie ma zbyt wiele z rzeczywistością wspólnego, to warto przyrzeć się innym ciekawym kobiecym postaciom, które łączą historię Imperium Osmańskiego (Turcji) oraz Polski. Państwo sułtanów było w końcu XIX w. drugim po Francji największym skupiskiem polskich uchodźców. Schronienie znaleźli tutaj powstańcy listopadowi czy dezercerzy z armii rosyjskiej walczący podczas wojny krymskiej. Wśród Polaków, którzy w XIX czy w XX w. przybyli do Imperium Osmańskiego, było wiele wybitnych postaci, które na trwałe wpisały się w historię kraju znad Bosforu, jednak bardzo niewiele mówi się o kobietach, które również się tam pojawiły. Celem tekstu jest przeanalizowanie wybranych sylwetek Polek, które mieszkały w Imperium Osmańskim (Republice Turcji), oraz Turczynek mieszkających w Polsce, i odpowiedzieć sobie na

---

¹ Publikacja przygotowana w związku z udziałem w projekcie „Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja” realizowanego w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki.

pytanie, czy zakorzeniły się one w pamięci zbiorowej i na ile mogą one pomóc w kształtowaniu współczesnych relacji polsko-tureckich. Warto również zastanowić się, jak duża jest i z czego może wynikać dysproporcja pomiędzy społecznością Polek w Turcji i Turczynek w Polsce.

Nie tylko Roksolana, czyli Polki nad Bosforem

Bardzo ciekawą i wartą odnotowania w polskiej historii jest postać Salomei Reginy z Rusieckich Pilsztynowej. Urodziła się na początku XVIII w., została wydana za męża za lekarza-okulistę, z którym wyjechała do Stambułu, ówczesnej stolicy Imperium Osmańskiego. Uczyła się ona od męża – choć nie tylko – i zaczęła praktykować jako medyczka². Lecząc jednak, łączyła wiedzę z gusłami i zabobonami, wierzyła w uroki, a miała przy tym sporo szczęścia³. Natomiast zarabiała na tyle dobrze, że „stać ją było na suknie, klejnoty i karetę szkarłatem obitą”⁴. Choć z uwagi na obyczajność oficjalnie mogła leczyć jedynie kobiety i tylko jako okulistka, była jednak bardzo popularna, gdyż Osmanowie woleli, aby kobiety z ich najbliższej rodziny leczone były przez lekarkę. Leczyła kobiety w haremach możnych w różnych częściach imperium, w Sofii pracowała w haremie gubernatora Rumelii pochodzącego z bardzo potężnego rodu Ahmeda Köprülü⁵.

Po owdowieniu zajęła się innym „biznesem”, wykupowała jeńców wziętych w jasyr, a następnie „odsprzedawała” ich z zyskiem rodzinom, jeśli oczywiście były one zainteresowane takim rozwiązaniem. W końcu z córką i drugim mężem – który był jednym z niewykupionych jeńców⁶ – powróciła do Rzeczypospolitej, a nawet udała się na rosyjski dwór, gdzie leczyć miała damy dworu Anny Iwanownej⁷. W 1759 r. przyjechała ponownie do Imperium Osmańskiego, leczyła żony i konkubiny byłych

² Andrzej Fedorowicz, *Buntowniczkki: niezwykle Polki, które robiły, co chciały*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 2019, s. 192.

³ Michał Pluta, *Osiemnastowieczne metody leczenia nieprofesjonalnego w pamiętniku Reginy Salomei z Rusieckich Pilsztynowej*, „Medycyna Nowożytna” 2003, t. 10/1–2, s. 153–168.

⁴ Joanna Puchalska, *Polki, które zadziwiły świat*, Warszawa: Muza, 2017, s. 29.

⁵ Regina Salomea z Rusieckich Pilsztynowa, *Proceder podróży i życia mego awantur*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1957, s. 62.

⁶ Ibidem, s. 70.

⁷ Dariusz Kołodziejczyk, *Na tropach Salomei Reginy Pilsztynowej: glosa do życiorysu, w: W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wie-*

sułtanów mieszkające w Starym Pałacu (Eski Saray), a także kobiety w rezydencji siostry sułtana Esmy⁸. Została w końcu nadwornym medykiem i okulistką w haremie sułtana Mahmuda I⁹, mając pod opieką 3300 kobiet i 400 eunuchów. Salomea zrobiła w Imperium Osmańskim niewątpliwą karierę, i to nie konwertując na islam, nie zasłaniając twarzy i będąc cudzoziemką¹⁰.

Warto jednak zaznaczyć, że większość informacji o niej pochodzi z jej własnych pamiętników, co już było wyjątkowe, bo wśród pamiętników staropolskich niewiele było pisanych przez kobiety, do tego jeszcze tak obszernych. Do tej pory nie zrobiono jego krytycznej analizy pod względem medycznym¹¹, szkoda, bo bardzo interesującym byłoby zbadanie, na ile jej szczegółowe opisy: w jaki sposób wyleczyła daną osobę, ile dni zajęła kuracja i ile jej zapłacono, były zgodne z rzeczywistością oraz w jakim stopniu posiadała ona wiedzę, a na ile swoją karierę zawdzięcza szczęściu i niezwykłej osobowości.

Bez wątpienia była postacią wyjątkową, choć wiele informacji o niej to raczej plotki a nie sprawdzone informacje. Nie była również wybitną medyczką, a raczej dobrym samoukiem z dużą dozą szczęścia, jednak zwracając uwagę, jaką karierę zrobiła, będąc kobietą w XVIII w., warto zapamiętać jej biogram. Szczególnie, że już w XVII w. pojawiały się inne zaradne kobiety, które działały na podobnych zasadach. Dorota Falak spod Raciborza zajmowała się zielarstwem, została oskarżona o czary i żeby uniknąć spalenia na stosie, uciekła do Porty wraz z ormiańską karawaną, po drodze wyleczyła kilka ważnych lokalnie postaci, dzięki czemu nie tylko zarobiła, ale jeszcze dostała przywilej handlu

---

ku, red. Urszula Kosińska, Dorota Dukwicz, Adam Danilczyk, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2014, s. 219.

⁸ Regina Salomea z Rusieckich Pilsztynowa, *Proceder podróży...*, s. 227-228.

⁹ Ibidem, s. 233.

¹⁰ Dominika Dźwinel, *O kategorii obcości w „Procederze podróży i życia mego awantur” Reginy Salomei Pilsztynowej*, w: *Świat oświeconych i romantycznych. Doświadczenia, uczucia, wyobrażenia*, red. Bożena Mazurkowska, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015, s. 146.

¹¹ Jan Reychman, *Życie polskie w Stambule w XVIII w.*, Wrocław: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1950, s. 154, 162.

niewolnikami, odkupowała więc od Tatarów jeńców wziętych w jasyr i sprzedawała z zyskiem¹².

Inną kobietą, która jeszcze silniej powinna wpisać się w historię relacji polsko-tureckich, była Ludwika Śniadecka, znana głównie jako partnerka Michała Czajkowskiego oraz muza Juliusza Słowackiego. Co jest bardzo niesprawiedliwą perspektywą, biorąc pod uwagę, że całą swoją działalnością nad Bosforem wspierała polskich uchodźców, chcąc poprawić ich los. Warto więc przybliżyć jej sylwetkę. Ludwika urodziła się w Wilnie w rodzinie wybitnie zasłużonej dla nauki polskiej. Śniadecka znana jest w Polsce przede wszystkim jako pierwsza wielka miłość Juliusza Słowackiego – jednego z najwybitniejszych polskich poetów. Kochała jednak innego młodego rosyjskiego oficera, Włodzimierza Rimskiego-Korsakowa, który zginął w wojnie rosyjsko-osmańskiej. Ludwika udała się do Imperium Osmańskiego, aby znaleźć jego ciało. W Stambule poznała Michała Czajkowskiego, który miał wówczas żonę i dzieci we Francji.

Śniadecka została czołowym rzecznikiem sprawy niepodległości Polski w Imperium Osmańskim. Nazywano ją nawet „dyplomatą w spódnicy”. To ona pisała listy, raporty i memoriały do Paryża. Choć założenie Adampola (późniejszej Polonezköy), polskiej osady pod Stambułem, przypisuje się zazwyczaj Czajkowskiemu, to ona bardzo wspierała go w tym wysiłku, podobno nawet „pierwsza poddała myśl założenia adampolskiej osady”¹³. Szczególnie jako kobieta – inteligentna i przebiegła – miała wstęp do haremów (czyli żeńskich części domostw) i tam lobbowała za „sprawą polską”¹⁴. Michał Czajkowski (lepiej znany jako Mehmet Sadık Paşa), przedstawiciel frakcji Hôtel Lambert w Imperium Osmańskim, wspierany właśnie przez Ludwikę Śniadecką, postanowił wydzierżawić od księży lazarystów część terenów leśnych w pobliżu Stambułu i przekształcić je w specjalnie wyznaczony teren dla polskich uchodźców przebywających w Imperium Osmańskim. Polacy podpisali umowę dzierżawy tych gruntów

¹² Agnieszka Aysen Kaim, *Ludzie dwóch kultur. Wybrane przypadki transgresji kulturowej Polaków w Imperium Osmańskim w XVII, XVIII i XIX wieku*, Warszawa: Instytut Sławiistyki Polskiej Akademii Nauk, 2020, s. 174.

¹³ Jerzy S. Łątka, *Polacy w Turcji*, Lublin: Zakład Poligrafii IMCS, 1980, s. 32.

¹⁴ Aleksandar Zlatanov, *Niepublikowane wspomnienia o Michale Czajkowskim – Sadyku Pa-szy*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2018, t. 53(2), s. 121.

3 marca 1842 r.¹⁵ Jednak pierwsi imigranci osiedlili się tam dopiero 14 lat później. W 1883 r. majątek od księży lazarystów nabył książę Adam Jerzy Czartoryski. Mieszkańcy „polskiej wsi” nie byli właścicielami pól uprawnych aż do lat 60. XX w. Jeśli ktoś chciał osiedlić się w Polonezköy (dawniej Adampol), musiał spełnić dwa warunki. Po pierwsze, musiał być pochodzenia polskiego lub przynajmniej słowiańskiego. Po drugie, musiał być rzymskim katolikiem¹⁶.

„Męskie” zachowanie Śniadeckiej nie wzbudzało sympatii wśród polskiej emigracji. Będąc partnerką tak wysoko postawionej osoby w Imperium Osmańskim, musiała m.in. zrezygnować z jazdy konnej, gdyż panowało przekonanie, że kobiecie nie wypada. Choć formalnie przeszła na islam, do końca życia pozostała praktykującą katoliczką. Mimo tego ich konwersja nie przysporzyła im sympatii wśród Polaków. Nie jest też do końca pewne, jaki był status jej związku z Czajkowskim. W świetle Kościoła katolickiego nie mogła zostać jego żoną, ponieważ cały czas był on żonaty, według jednej z teorii mieli się pobrać po przejściu na islam. Bez względu na wszystkie ówczesne kontrowersje należy podkreślić, że była niezwykle oddana sprawie polskiej. Los Polaków w Imperium Osmańskim nie był jej obojętny i nie chodzi jedynie o założenie Adampola, który miał być schronieniem właśnie dla tych rodaków, którzy nie radzili sobie dobrze w kraju nad Bosforem, ale również wraz z mężem wspierali z własnych środków osadników Polonezköy.

Kiedy Ludwika zmarła, Czajkowski chciał pochować ją na polskim cmentarzu w Polonezköy. Pomimo tego, ile obydwójce zrobili dla Polaków i samej wsi, mieszkańcy sprzeciwiali się temu pomysłowi, nie chcąc pochować muzułmanki na cmentarzu katolickim. Sadık Paşa walczył wytrwale i ostatecznie zwyciężył, jednak warunkiem było pochowanie jej nie na „poświęconej ziemi”, czyli poza formalnym terenem cmentarza. Z czasem nekropolia znacznie się jednak rozrosła i nagrobek współzałożycielki Adampola znalazł się w jego obrębie. Znajduje się na nim pęknięta kolumna, która symbolizuje jej młodo zakończone życie, jednak

¹⁵ Hacer Topaktaş, *Polonezköy (Adampol) 1842–1922 – Kurulus, Tabiyet Meselesi, İmar Faaliyetleri ve Sosyal Hayat*, „Belleten” 2015, Cilt 79, Sayı 284, s. 296–297.

¹⁶ Paweł Ziółkowski, *Adampol (Polonezkioj) Osada Polska w Azji Mniejszej. Zapiski historyczne*, Poznań: nakładem autora, 1929, s. 22.

narosła w koło niego także inna legenda, która symbolizować miała jej odejście od wiary katolickiej.

W stolicy Imperium Osmańskiego mieszkała także córka Michała Czajkowskiego z pierwszego małżeństwa Karolina Suchodolska, która wraz z mężem Piotrem wspierała i pomagała tym Polakom, którzy opuścili Pułk Kozaków Osmańskich Czajkowskiego i udali się do powstania styczniowego. Napisali m.in. prośbę do Wielkiego Wezyra o zwolnienie ze służby w celu dołączenia do walczących. Dzięki niej dla potomnych zachowały się nie tylko wspomnienia, ale też korespondencja Ludwiki Śniadeckiej. Jadwiga Zamoyska również wspierała swojego męża Władysława w jego działalności w stolicy Imperium Osmańskiego, który starał się powołać tam polskie oddziały podległe Hotelowi Lambert. W końcu Władysław był siostrzeńcem księcia Adama Jerzego Czartoryskiego.

Ludwika Groppler również kojarzona jest głównie z mężem Henrykiem. Był on synem krakowskiego jubilera i zegarmistrza, który na emigracji w Szwajcarii nawiązał kontakt z tamtejszymi firmami zegarmistrzowskimi, udawał się w podróże jako ich przedstawiciel handlowy, jednocześnie działając politycznie – kolportując pisma Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Po roku 1850 osiedlili się w Stambule, gromadząc spory majątek dzięki wydobywaniu marmuru, a następnie boracytu.

Zasługi Ludwiki Groppler dla Polaków nad Bosforem były równie znaczące. Wszechstronnie wykształcona pianistka i kompozytorka prowadziła w Stambule salon, w którym spotykali się przebywający w Imperium Osmańskim Polacy. Dom Gropplerów nazywany był „polską ambasadą”¹⁷. Oczywiście biorąc pod uwagę strukturę polskiej XIX-wiecznej emigracji, nie dziwi, że większość stanowili mężczyźni, jednak warto się w nią zagłębić i zwrócić uwagę także na kobiety. Obok tych już wymienionych należy wymienić Leonardę Podhorodecką oraz jej siostrę Petronelę Czyżewicz, które w 1848 r. w Galicji zostały aresztowane

¹⁷ Jadwiga Chudzikowska, *Nieznane listy Michała Czajkowskiego-Sadyka Paszy i Ludwiki Śniadeckiej w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1980, nr 11, s. 212.

za „przenoszenie listów przeciwko rządowi”, po ucieczce na Węgry zamieszkały w Stambule¹⁸.

Po powstaniu styczniowym do Stambułu trafiła również Janina Jełowicka, córka księcia Czetyrtyńskiego, kompozytorka i śpiewaczka, która koncertowała m.in. na dworze Napoleona III. Jednak jej postawa już podczas pobytu w państwie Osmanów odbiegała od sposobu postępowania wymienionych wcześniej w tekście kobiet. O ile po wybuchu powstania zaangażowała się ona w informowanie o manifeście Rządu Narodowego i została za to aresztowana, to przebywając w Imperium Osmańskim, namawiała tamtejszych Polaków do skorzystania z rosyjskiej amnestii i powrotu. Nie zabawiła tam jednak długo.

W 1855 r. do Konstantynopola przybyła Izabella Agata Dąbrowska, siostra zakonna ze zgromadzenia sióstr miłosierdzia. Prowadziła ochronkę dla dzieci (której odbudowę po pożarze sfinansował sułtan Abdülaziz), pomagała polskim uchodźcom po powstaniu 1864, a także angażowała się w poprawienie sytuacji w Adampolu. Została oznaczona orderem Mecidiye¹⁹.

Jednak XIX w. nie był jedynym momentem w dziejach, gdy Polacy musieli szukać schronienia nad Bosforem. Trudnym czasem był również okres II wojny światowej. Wówczas do Republiki Turcji przybyli m.in. inżynierowie lotnictwa. Wśród osób, które znalazły zatrudnienie w Imperium, była również Polka Maria Mochnacka, która została dyrektorką szkoły pielęgniarek²⁰. Wówczas w Turcji mieszkała również Wanda Kuruklu, która prowadziła wraz z mężem, tureckim Grekiem, hotel w Stambule – Moda Palas. Podczas II wojny światowej był on schronieniem dla polskich żołnierzy, którzy, uciekając z Rumunii tranzytem przez Turcję, udawali się na zachodni front. Zaangażowana w pomoc była również

¹⁸ Jerzy S. Łątka, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 185.

¹⁹ Order Imperium Osmańskiego, ustanowiony przez sułtana Abdülmeccida I, przyznawany w latach 1852-1922, cywilom oraz wojskowym, wśród odznaczonych pojawiają się Polacy m.in. pilot Ludomił Rajski.

²⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [później: BCA], Bakanlar Kurulu Kararları 1920-1975 [później: 30.18.1.2]/88.82.1, *Maria Mochnacka Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir*, Ankara, 25.08.1939.

Józefina Nowakowa, która w latach 1932–1937 była w zarządzie Stowarzyszenia Dom Polski w Stambule²¹.

Jednak życie w tym czasie w Turcji nie należało do łatwych. Warto mieć na uwadze, że przedstawiciele mniejszości narodowych i wyznaniowych, w tym Polacy z Polonezköy i Stambułu podczas II wojny światowej, zostali obłożeni wyższym niż muzułmanie podatkiem majątkowym (Varlık Vergisi)²². Wielu niemuzułmanów straciło w tym czasie całe majątki²³, wśród nich była także Polka Anna Mattich, która wysłała informację do Konsulatu Generalnego w Stambule, że znajduje się na progu ubóstwa. Gilberta Notticz zgłosiła zaś, że zarabia 30 lir miesięcznie, a obłożono ją podatkiem w wysokości 50 lir²⁴.

Kobiety dwóch kultur

W niniejszym tekście należy wspomnieć nie tylko o Polkach w Turcji oraz Turczynkach w Polsce, ale również o połączeniu tych międzynarodowych tożsamości. Bo w końcu potomkowie emigrantów niejednokrotnie mają podwójne poczucie narodowe, albo choć świadomość swojego pochodzenia. Taką postacią była m.in. Ayşe Celile Uğuraldım wnuczka Konstantego Borzęckiego i matka Nazima Hikmeta Rana (o którym więcej później). Zapisała się jednak na trwałe w tureckiej historii nie jako matka lub wnuczka, a jako jedna z pierwszych tureckich artystek malarek, która malowała nie tylko portrety, ale również akty²⁵.

Turecka aktorka Fatoş Sezer także miała polskie korzenie, jej rodzice byli Polakami, którzy trafili do Turcji podczas II wojny światowej. W jednym z artykułów można znaleźć informacje, że po „ucieczce z hitlerowskiego obozu przybyli do Turcji”²⁶, ale wydaje się, że mogło chodzić po prostu o to, że uciekli z okupowanej Polski. Grała w teatrze

²¹ Michał Sokolnicki, *Dziennik Ankarski 1939–1943*, Londyn: Gryf, 1965, s. 46.

²² Kazimierz Dopierała, *Adampol – Polonezköy. Z dziejów Polaków z Turcji*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1983, s. 130–131.

²³ Bernard Lewis, *Narodziny nowoczesnej Turcji*, tłum. Kazimierz Dorosz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972, s. 353.

²⁴ Jerzy S. Łątka, *Słownik Polaków...*, s. 293.

²⁵ Sebaha Akçay, *Türk Resim Sanatında (1908–1930) Erken Cumhuriyet Dönemine Kadar İlk ve Öncü Kadın Ressamlar*, praca magisterska, İstanbul 2015, s. 67.

²⁶ *Hayatı film gibi*, „Milliyet” 23.07.2003, <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/hayati-film-gibi-5165002> [dostęp: 16.09.2023].

i filmie, studiowała w Paryżu na Sorbonie. Otrzymała nagrodę za rolę drugoplanową na ważnym tureckim Festiwalu Filmowym Złoty Pomarańczy w Antalyi w 1988 r.²⁷ Była uważana za aktorkę charakterystyczną. Z Adampola zaś pochodziła Leyla Gencer, jedna z najsłynniejszych w Turcji sopranistek. Zadebiutowała w 1950 r. w Ankarze, jednak większość swojego życia zawodowego spędziła we Włoszech. W 1956 r. występowała w Warszawie, Łodzi i Poznaniu. Do kraju swoich przodków powróciła ponownie w 2001 r. jako członkini jury Międzynarodowego Konkursu Wokalnego im. Stanisława Moniuszki. Warto odnotować, że nagrała płytę z pieśniami Chopina zaśpiewanymi w języku polskim.

Turczynki w Polsce

Niestety dużo trudniejszym zadaniem jest opracowanie zagadnienia z perspektywy drugiej strony – Turczynek nad Wisłą. W Polsce nigdy nie było większego skupiska emigracji tureckiej. Można odnaleźć jednak warte uwagi pojedyncze przykłady. Należy też na wstępie zaznaczyć, że historia królewskich (sułtańskich) faworyt i żon to nie tylko osmańska historia. Osmanka Fatima Kariman (znana jako Maria Aurora von Spiegel) została wzięta do niewoli podczas oblężenia Budy i została ochrzczona i poddana edukacji na damę dworu (uczono ją etykiety i francuskiego). Razem z hrabiną Marią Aurorą von Königsmarck udała się na dwór Augusta II Mocnego i w 1701 r. została jego „królewską kochanką”. Warto podkreślić, że król uznał za swoje ich wspólne dzieci.

Ciekawą postacią jest Münevver Borzęcka, żona tureckiego poety o polskich korzeniach (prawnuka Konstantego Borzęckiego), która była jego kuzynką, więc sama miała także polskie korzenie. Pracowała jako lektorka języka tureckiego na Uniwersytecie Warszawskim, była również współautorką ważnej dla turkologii książki *Historia literatury tureckiej*. Przybyła do Polski za swoim mężem, komunistycznym poetą Nazimem Hikmetem, który wielokrotnie odbywał w Turcji karę więzienia za komunistyczne poglądy. W końcu zdecydował się uciec do Bułgarii i wystąpić o obywatelstwo Polski Ludowej. Oczywiście je otrzymał i stał się

²⁷ *Ünlü sinema sanatçısı kalbine yenik düştü*, „Haber Türk”, 1.06.2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/636083-unlu-sinema-sanatcisi-kalbine-yenik-dustu> [dostęp: 16.09.2023].

symbolem „ucisku na Zachodzie”. W swoich wierszach pisał o miłości do żony, która została w Turcji, ale w tym samym czasie nie stronił od innych kobiet i związków, a warto tutaj zaznaczyć, że Münevver płaciła za ucieczkę męża, nie mogła znaleźć pracy, wraz z synem żyli w bardzo złych warunkach. Jednak gdy przyjechała z ich synem do Warszawy, okazało się, że jej mąż wziął ślub z młodą aktorką i zamieszkali razem w Moskwie²⁸.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć Marię Deymer, córkę Turka (działacza komunistycznego) i Polki. Maria urodziła się w Stambule, ale na studia przyjechała do Warszawy. Tu wstąpiła w 1939 r. do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Warszawie. Po wybuchu wojny mogła wyjechać jako obywatelka Turcji – kraju neutralnego, jednak została i jako sanitariuszka walczyła w Powstaniu Warszawskim, podczas którego poległa.

Zakończenie

Łatwo zauważyć dużą dysproporcję pomiędzy Polkami nad Bosforem a Turczynkami nad Wisłą, jednak wynika to m.in. z historii Polski, która zmusiła Polki i Polaków do poszukiwania schronienia w innych częściach świata. Warto jednak, że pomimo stosunkowo niewielkiej liczby kobiet we wspólnej historii były to postacie wyjątkowe i zasługujące na uwagę, bardzo zaradne i oddane sprawie polskiej.

W dalszym ciągu pisze się o nich niewiele, a nawet jeśli pojawiają się takie teksty, to ich tytuły, szczególnie popularnonaukowe, dalekie są od oddania im należytego miejsca w historii. Szukając informacji o lekarce Salomei, znaleźć można teksty pt. *Polska diablica w haremie sultana*²⁹. Takie tytuły nie dodają powagi i co najważniejsze, umniejszają zdolności, jakie miały opisywane kobiety. Rola Ludwiki Śniadeckiej w całej propolskiej działalności w XIX w. także została sprowadzona do roli żony Czajkowskiego, która pomagała w jego przedsięwzięciach.

²⁸ Karolina Wanda Olszowska, *Nazim Hikmet, ideowy rewolucjonista, romantyczny kobieciarz*, „Zdanie” 2019, nr 1-2 (180-181), s. 74-78.

²⁹ Lidia Kawecka, *Polska diablica w haremie sultana*, „Onet” 12.06.2022, <https://podroze.onet.pl/ciekawe/regina-salomea-pilsztyn-z-rusieckich-pierwsza-polska-lekarka-i-harem-sultana/rj90q39> [dostęp: 16.09.2023].

Mimo rozwoju w ostatnich latach roli studiów genderowych w dalszym ciągu tematyka istotnych kobiecych biografii, które zazwyczaj wcale nie są łatwe, zajmują zbyt mało miejsca w badaniach nad historią polityczną i relacjami międzynarodowymi.

Jak jednak widać, odegrały one ważne role i zajmowały istotne miejsce w historii. Warto więc poświęcić im więcej miejsca w badaniach. Szczególnie, że aktualnie to właśnie liczba Turków w Polsce w ostatnich latach znacznie wzrasta, co jest związane jest m.in. z częstymi wyjazdami w ramach programu Erasmus+ właśnie nad Wisłę. Może właśnie wśród nich pojawiają się nowe, wyjątkowe postacie Turczynek, które zapiszą się we wspólnej historii?

Bibliografia

Źródła

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları 1920–1975 [30.18.1.2].
Pilsztynowa Regina Salomea z Rusieckich, *Proceder podróży i życia mego awantur*,
Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1957.
Sokolnicki Michał, *Dziennik ankarski 1939–1943*, Londyn: Gryf, 1965.

Opracowania

- Akçay Sebaha, *Türk Resim Sanatında (1908–1930) Erken Cumhuriyet Dönemine Kadar İlk ve Öncü Kadın Ressamlar*, praca magisterska, İstanbul 2015.
Chudzikowska Jadwiga, *Nieznane listy Michała Czajkowskiego-Sadyka Paszy i Ludwiki Śniadeckiej w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1980, nr 11, s. 211–232.
Dopierała Kazimierz, *Adampol – Polonezköy. Z dziejów Polaków z Turcji*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1983.
Dźwiniel Dominika, *O kategorii obcości w „Procederze podróży i życia mego awantur” Reginy Salomei Pilsztynowej*, w: *Świat oświeconych i romantycznych. Doświadczenia, uczucia, wyobrażenia*, red. Mazurkowska Bożena, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015, s. 133–153.
Fedorowicz Andrzej, *Buntowniczkki: niezwykle Polki, które robiły, co chciały*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 2019.

- Kaim Agnieszka Ayşen, *Ludzie dwóch kultur. Wybrane przypadki transgresji kulturowej Polaków w Imperium Osmańskim w XVII, XVIII i XIX wieku*, Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, 2020.
- Kołodziejczyk Dariusz, *Na tropach Salomei Reginy Pilsztynowej: glosa do życiorysu, w: W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, red. Kosińska Urszula, Dukwicz Dorota, Danilczyk Adam, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2014, s. 215–229.
- Lewis Bernard, *Narodziny nowoczesnej Turcji*, tłum. Kazimierz Dorosz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972.
- Łątka Jerzy S., *Polacy w Turcji*, Lublin: Zakład Poligrafii IMCS, 1980.
- Łątka Jerzy S., *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015.
- Olszowska Karolina Wanda, *Nazim Hikmet, ideowy rewolucjonista, romantyczny kobieciarz*, „Zdanie” 2019, nr 1-2 (180–181), s. 74–78.
- Pluta Michał, *Osiemnastowieczne metody leczenia nieprofesjonalnego w pamiętniku Reginy Salomei z Rusieckich Pilsztynowej*, „Medycyna Nowożytna” 2003, t. 10/1–2, s. 153–168.
- Puchalska Joanna, *Polki, które zadziwiły świat*, Warszawa: Muza, 2017.
- Reychman Jan, *Życie polskie w Stambule w XVIII w.*, Wrocław: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1950.
- Topaktaş Hacer, *Polonezköy (Adampol) 1842–1922 – Kurulus, Tabiyet Meselesi, İmar Faaliyetleri ve Sosyal Hayat* „Belleten”, 2015, s. 296–297.
- Zlatanov Aleksandar, *Niepublikowane wspomnienia o Michale Czajkowskim – Sadyku Pa-szy*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2018, t. 53(2), s. 111–130.
- Ziółkowski Paweł, *Adampol (Polonezkioj) Osada Polska w Azji Mniejszej. Zapiski historyczne*, Poznań: nakładem autora, 1929.

Artykuły internetowe

- Hayatı film gibi*, „Milliyet” 23.07.2003, <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/hayati-film-gibi-5165002> [dostęp: 16.09.2023].
- Kawecka Lidia, *Polska diaboliczna w haremie sultana*, „Onet”, 12.06.2022, <https://podroze.onet.pl/ciekawe/regina-salomea-pilszty-n-z-rusieckich-pierwsza-polska-lekarka-i-harem-sultana/rj90q39> [dostęp: 16.09.2023].
- Ünlü sinema sanatçısı kalbine yenik düştü*, „Haber Türk”, 1.06.2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/636083-unlu-sinema-sanatcisi-kalbine-yenik-dustu> [dostęp: 16.09.2023].